

Valachi Anna

író, irodalomtörténész (Újpest, 1948. június 6.)

Plagizálnom kell magamtól, hogy hiteles lehessen mindaz, amit életem summájaként alább föl idézek. Önszócikket már írtam magamról, nincs értelme az ismétlésnek. Úgy érzem, csak akkor van helyem a hetvenesek kötetében, ha a számvetés jegyében vallok magamról.

Mindaz, ami tartós örömet és értelmet adott az életemnek, egy csodálatos szerelemnek köszönhető, amely 38 éven át tartó boldog házasságban folytatódott, és – noha a férjem, akivel egy esztendőben születünk, tavaly év elején belehalt gyógyíthatatlan betegségei egyikébe – ma is a „fele”-ségeként tekintek magamra, mert minden fontos emlékem vele kapcsolatos.

Csak egyetlen bekezdést idézek A „garabonciás fönix” emlékezete című írásomból, amely a Hét Hárs című evangélikus folyóiratban jelent meg: <http://zope.lutheran.hu/honlapok/csilaghegy/370>:

„Meglátni Dávidot és belészeretni – egy pillanat műve volt.

1978 nyarán éltem át ezt a sorsdöntő élményt, amikor külsős újságíróként megláttam őt az Ország-Világ szerkesztőségének fotórovatában, amint sűrög-forog, tudomást sem vesz az ott lebzselő idegenekről, s kizárólag a munkájára koncentrált. Úgy bámultam rá, mint egy földönkívüli, hiszen a pártállami időkben csupa jól fésült ifjú próbált karriert építeni

Fotó: Horváth Dávid

a sajtóban – ő viszont vállig érő hajjal, szakállasan, farmerban és tarisznyával járt-kelt a szerkesztőségben, ahol kedves, barátságos lénye miatt mindenki, még a lap vezérkara is kedvelte. Olyan tüneményes természetességgel viselte a másságát, hogy csak csodálni lehetett. Nem véletlenül neveztem magamban első látásra »garabonciásnak«, akire nem vonat-

kozhatnak a külső valóság törvényei.”

Most, hogy megidéztem egykori alakját, átveszem magamtól a szót – bár tisztában vagyok azzal, hogy lehetetlen ilyen rövid terjedelemben még csak vázlatosan is leírni, milyen meghatározó hatást gyakorolt rám, és mennyi mindent köszönhetünk egymásnak. Önállóságra és szakmai maximalizmusra sarkallt engem – én

IN MEMORIAM

Horváth Dávid fotóművész
(Kiskunlacháza, 1948. december 21. –
Budapest, 2017. január 31.)

pedig nem győztem bámulni, milyen tudatosan egyeztetni össze sajtóbeli feladatait a művészi munkával, mindig színvonalas teljesítményre törekedve.

Házasságunk elején szabad idejében sokat járt vidékre, mert a szociográfusra tette föl az életét. Munkásokat, bányászokat, cigánytelepen élőket, hajléktalanokat, vallásos kis-közösségeket, tánc házi összejöveteleket, drogozó fiatalokat és rockzenei koncerteket fényképezett. Ezek a felvételei annak idején nem jelenhettek meg a sajtóban – hiszen a hivatalos álláspont szerint szegénység, betegség, bűn nem létezett hazánkban –, de kis galériákban, csoportos tárlatokon, majd albumokban annál inkább.

1983 mindkettőnk életében kiemelt jelentőségű eseményeket hozott. Dávid ekkor rendezte meg első önálló kiállítását a Liget Galériában, én ekkor védtem meg a bölcsészdoktori disszertációm, és ez év végén született meg második fiunk, Vince, a három és fél évvel idősebb Bence öccse.

Ahogy „puhult a diktatúra”, Dávidot már elismert szociográfusként tartották számon – én pedig az újságírás mellett József Attila-kutató irodalmár, majd főiskolai tanár lettem. A bölcsészdoktori diplomaosztón még ott volt az egész család, de 1999-ben, a kandidátusi védésemre Dávid már nem tudott eljönni: előző héten jött ki a kórházból, ahol friss vesetranszplantáltként két ízben is csaknem végzetes fertőzést kapott. (Ekkor neveztem el „főnixnek”, mert gyógyulását a főorvos valószínűleg természeti csodának tartotta.)

Felépülése után az országjáró szociográfusnak műfajt kellett váltania, nehogy újra megfertőződjék. (A szervátültetetteknek legyengítik az immunrendszerét, nehogy az idegen testként érzékelt vendégvesztést kilökje a szervezetük.) Dávid ekkor tért rá a „szuperközeli” portréfotózásra, ahol a tekintetek dominálnak. *Mágikus szemek* címmel újabb kiállításra való képe gyűlt össze, elsősorban írókról, művészekről, később a hajléktalanokat is ezzel a lélektüköröző módszerrel örökítette meg.

A 2005-ös év megint közös sikereket hozott számunkra, a magunk szakmájában. Dávid ekkor nyerte el a Magyar Sajtófotó Pályázat első díját, emberábrázolás–portré kategóriában Eörsi Istvánról készített utolsó arcképpel. Én pedig a József Attila-centenárium alkalmából öt könyvet publikáltam kedvenc költőmről.

Ami a díjazásokat illeti, engem már előbb „fölfedeztek” (1999-ben kaptam meg József Jolánról írt könyvemért és a költőről írt életrajzi monográfiámért a Déry Tibor-díjat), Dávidot azonban elhúzódó betegsége miatt meglehetősen későn találták meg a szakmai elismerések. A Balogh Rudolf-díjat csak 2006-ban kapta meg, mert az ítések

Horváth Dávid egyik leghíresebb képe: *Cigányhegedűs*, 1974

el sem tudták képzelni, hogy ilyen gazdag életművet még nem jutalmaztak. Addigra már önálló albuma is megjelent, s több életmű-kiállítást rendezett.

Még megérhette első unokája, Dominik világra jöttét. De amikor megtámadta a „betegségek betegsége”, a „Főnix” már nem tudott több csodát művelni.

Engem örök hiányként kínoz, hogy nélküle kell tovább élnem – de elhatároztam, hogy tovább ápolom az emléket, egy róla szóló, saját fotóival illusztrált portrékötettel.

Balacsi Anna

Gál Márta

zongora- és csembalóművész (Budapest, 1948. június 11.)

Mindig mélységesen elgondolkodom és megborzongok, amikor az evangélium talentumokról szóló példabeszédét hallom vagy olvasom. Felrázza az embert és számadásra, az önmagával végzett elszámolásra készíti. Vajon én jól gazdálkodtam a Jóistentől kapott képességeimmel, úgy, ahogy a „Gazdám” elvárta tőlem? Nehéz evvel a kérdéssel szembesülni, különösen most, amikor lassan hetven év áll mögöttem.

Angyalföldön voltam gyerek, szüleim egykéje. Édesapám velejéig becsületes, józanul gondolkodó, kiművelt szellemű nyomdász, anyukám csupa szív, családjáért élő varrónő volt. Hatévesen kezdtem zongorázni, jól ment, és ha fel kellett lépni ünnepélyeken, engem küldtek az

iskolából. Az igazgatóm egyszer nagyon megdicsért, és azt mondta, hogy fogják még a nevemet egyszer nagy betűkkel plakátokon is látni. Ez jóleshetett, ha még most is emlékszem rá. Aztán felvettek a Konziba (Bartók Szakiskola, Zenei Gimnázium). Az áldott emlékű, kitűnő ízlésű muzsikus, nagyszerű pedagógus, Vásárhelyi Magda lett a tanárnőm. Tőle tanultam meg a zongorajáték technikáját, a zene lényegét, a tudatos gyakorlást, és mindent, amire egy intelligens muzsikusnak szüksége van. Olyan volt ő számomra, mint egy második anya. Még most is fülemben cseng a hangja, ahogy dorgált, ha valami butaságot csináltam: „Ne legyél már olyan mafla!” És mindezt persze csupa-csupa szeretettel. Látom magam előtt az igyekvő és nagyravágyó, csetlő-botló konzist. Mindig magasra tettem a lécet, mert egyszerű szülők gyerekeként nem engedhettem meg magamnak az igénytelenséget. Emellett nagyon tudtam lelkesedni: híres emberekért, művészekért, tanáraitért. Magda nénin kívül zeneirodalom-tanáromért, Legány Dezsőért rajongtam végtelenül. Szerintem nagyon fontos, meghatározó az ember életében, hogy fiatal korában legyen kire felnéznie. Furcsa módon én nemcsak emberekért rajongtam, hanem intézményekért is.

Boldoggá tett, amikor bekerültem a Konziba, de igazán boldog akkor voltam, amikor a Zeneakadémiára vettek fel (második nekiugrásra).

A Zeneakadémia számomra mindig a zene szentélye volt, már maga a csoda szép épület is, melynek minden fala, köve, apró részlete átítatódott a régi nagyok: Liszt, Bartók, Kodály, Dohnányi szellemével. Szegedi Ernő növendéke lettem, aki Dohnányi tanítványaként egyedülálló, kifinomult, differenciált billentéskultúrát adott át a növendékeinek. Ő egy igazi, régi vágású úriember volt, akire én, nagy tudása, rendezett elméje, nemes, figyelmes, udvarias viselkedésmódja miatt felnéztem, de az akkori pártállam megítélésében nem volt egy „felkapott”, elismert tanár. Nem volt túl jó ajánlólevél Szegedi-növendékként végezni, ezért sokan átmentek tőle befolyásosabb tanárokhoz. De én hűséges típus vagyok, kitartottam mellette a diplomáig. Igyekezniem kellett, hogy ne hozzak szégyent tanáromra, hiszen olyan zseniális évfolyamtársaim voltak, mint Kocsis Zoltán, Ránki Dezső, Jandó Jenő. Szerencsére szólistababérokra nem törekedtem, viszont kamarázni, kísérni mindig nagyon szerettem.

1973-ban jelesre diplomáztam, és utána kaptam egy ösztöndíjat a weimari Hochschuléra, hogy a szerény, de tapasztalt kamaramuzsikus, Helmut Pfeuffer vezetésével kamarazenével és dalkíséréssel foglalkozzak. Két csodálatos évet töltöttem Weimarban. A természet közelsége, régi nagy írók, költők, muzsikusok: Goethe, Schiller, Liszt Ferenc övező szellemisége és a közvetlen környezetem befogadó szeretete adtak erőt az intenzív zenéléshez. Sokat sétáltam a főiskola melletti Goethe-parkban, és még most is emlékszem egy egyszerű emlékműre, melyen a „Genius Loci” felirat állt. A hely szelleme, ami körülöngte mindennapjaimat. Weimarban nagyon megszerettek, elismertek, rengeteget kamaráztam, kísértem, koncerteztem. Két év elteltével a főiskola rektora felkért, hogy maradjak ott tanítani. Csábító volt az ajánlat, de én nemet mondtam, mert közben a budapesti Zeneakadémián is várt egy tanári állás, és engem a szívem hazahúzott. Ezután még hosszú éveken keresztül visszahívtak Weimarba a nyári zenei szemináriumokra zongorakísérőnek.

1975-től 2013-ig tanítottam a Zeneakadémia vonós tanszakán mint korrepetitor, olyan tanárok mellett, mint Banda Ede, Mező László, Perényi Miklós, Rásonyi Leila, Pallagi János. Kertész Ottó még növendékem volt pályám kezdetén, velem diplomázott, aztán amikor zeneakadémiai tanár lett, nála is kísértem, így kollégák lettünk. Ő volt az a tanárkollégám, aki körömszakadtáig kiállt mellettem, hogy nyugdíjas éveimben is kísérhessem a növendékeit, amíg csak lehetett. Sok tehetséges hegedűs, de főleg csellista növendék pallérozásában vettem részt, akik közül sokan fényes hazai és külföldi karriert futottak be. Sokszor kísértem őket itthoni és külföldi versenyeken.

Írnom kell még a másik nagy szerelmemről, a csembalóról. 1977-ben egy – azóta elfeledett – régizene-együttesbe, a Tinódi Zenekarba hívtak csembalózni. Ott szerettem meg a hangszeret. Aztán többször részt vettem az antwerpeni régizenekurzuson, ahol Kennet Gilbert és Jos van Immerseel tanítottak csembalót és fortepianót. Itthon a rádió egyenes adásaiban voltak szólókoncertjeim, több együttes lemezfelvételén continuóztam (Magyar Virtuózok, Capella Savaria, Budapest Saxophon Quartett, Grazioso Kamarazenekar). Nekem is volt együttesalapítási kísérletem (Telemann Együttes, Instrumenta Historica), de nem sikerült „befutnunk”, mivel én csapnivaló szervező voltam világéletemben.

Aztán 2002 körül teljesült egy régi (régizenei) vágyam, amikor két különleges énekessel ismerkedtem meg: Felszeghy Judit koloratúrsopránnal és Blaskovics László férfiszopránnal. Velük először így, hármasban, később a nagyszerű Kállay lányokkal (Ági – cselló, Kati – blockflöte) kiegészítve, időnként egy ceremóniamester közreműködésével, megalapítottuk a korabeli öltözékben, historikus hangszereken játszó Marquise együttest. Sok sikeres koncert, turné áll már mögöttünk, az utóbbi években több külföldi fesztivál meghívottai vagyunk.

Visszatekintésem végére maradt a magánéletem, amitől egy életpályát se lehet elvonatkoztatni. 35 évesen mentem férjhez volt évfolyamtársamhoz, Kraszna László klarinétművészhez. Benne az akkor nemrég elveszített édesapám gondoskodó, csupa szeretet, természetes, gyakorlatias, derűs lelkületét találtam meg. Saját gyerekünk nem született, így hát örökbe fogadtunk egy kisfiút egyéves korában. Boldogok voltunk, sajátunkként szerettük. Általános iskolás korában kezdődtek a gondok: hiperaktivitás, figyelemzavar, tanulási problémák, rossz magatartás. Iskolaváltások következtek, és a kamaszkorban még inkább súlyosodott a helyzet. Nem volt könnyű azt az egy év szeretetet pótolni, amiben nem részesült, mielőtt hozzánk került. De mi nem adtuk fel, és mára, 27 éves korára becsületes, rendes, szorgalmas felnőtté vált Gergő fiunk. Nem lett diplomás művész vagy tudós, de mi így szeretjük.

Milyen igaz, hogy „ahol kiárad a bűn, kiárad a kegyelem”. Amikor Gergőt, tanulási problémái miatt egyházi iskolába vittük, rendszeresen jártam vele templomba, hallgattam az evangéliumot, és a gyerekkorom óta elhanyagolt istenhitem felnőtti hitté vált. Ráadásul megismertem Regőczy István atyát. Neki köszönhetem a megtérésemet, Istenhez való visszatérésemet, otthonra találásomat a hitben, és ennél nagyobb ajándékot nem kaphattam volna. Ha Gergővel semmi gond nincs, ez a nagy élmény bizonyára kimarad az életemből. Így hát fiamnak köszönhetem életem legnagyobb csodáját.

Egy erős fonalat érzek végigvonulni eddigi életemen, és az a minden körülmények között összetartó harmónia, szeretet. Fiatal koromban a szüleim gondoskodó, óvó szeretete, házasságomban a férjemmel összekötő, hűséges, minden nehézségen átívelő szeretet, és ami a legfontosabb: fogantatásunktól örök elhívásunkig és még azon túl is tartó szeretet, Teremtő Istenünké.

Gál Márta

Blaskó Péter

színművész (Budapest, 1948. június 13.)

– *Magyarföldi fatemplom...*

– Igen, a Rátóti Zoli által felépített magyarföldi fatemplom! Volt egy jótékonyági előadás a Nemzeti Színházban (2009), amelynek célja az volt, hogy adományt gyűjtsünk. Nagy örömmel vállaltam ezt a szereplést a Nemzeti Színház színpadán, ezzel én is hozzájárulhattam ennek a szép fatemplomnak a felépüléséhez.

– *Belépőnek egy furcsa kérdés: a Blaskó név honnan származik?*

– Felvidéki, tót név. A Blaskó nagypapa a Felvidékről származott, Szlovákiából, a tótok hazájából. Különösebben nem néztem utána a családfának, de majdnem biztos. Nagyon sok Blaskó él ott, akik közül egyik-másik talán nem is csak névrokon.

– *Az édesapja, a bátyja és az öcsöcse is a művészetek terén alkotnak. Ez genetikus vonás, talán a nagypapa is...?*

– Édesapám, Blaskó János festőművész volt. A képzőművészeti vonulat, amit a bátyám folytat – ifjabb Blaskó János, ő szobrászművész –, nyilván édesapámtól származik. A színházi vonal pedig édesanyám vágyait teljesíti be, aki színésznő szeretett volna lenni, de az anyai nagyszüleim nem engedték, hogy jelentkezék az akkori színművészeti akadémiára, mert nagyon ledér és nagyon közönséges, feslett foglalkozásnak tartották a színészetet. Féltették édesanyámat ettől.

Fotó: Czimbal Gyula

– *Az ön pályája eleve a színészet felé fordult? Elkötelezettséget érzett iránta rögtön az induláskor?*

– Egy kamasz gyerek nem igazán tudja még, hogy mi lesz, ha nagy lesz. Így aztán édesanyám színház iránti szeretete indított el efelé: színházba jártunk együtt, és így kerültem egyre közelebb a pályához. Akkoriban közel laktunk a József Attila Színházhoz, ahol

esténként autogramot gyűjtöttem az akkori társulattól, a fiatal Bodrogi Gyulától – akivel ma már a Nemzeti Színházban két előadásban is együtt játszottunk –, aztán Darvas Ivántól, Sinkovits Imrétől, Ráday Imrétől, Gobbi Hildától, az akkori társulat tagjaitól. Így kerültem egyre közelebb a színészethez, végül eldöntöttem, hogy felvételizni fogok az akkori Színház- és Filmművészeti Főiskolára. 1966-ban érettségiztem a Bolyai-gimnáziumban, és már abban az évben jelentkeztem a főiskolára. Mit ad a Jóisten, elsöre felvettek! Várkonyi Zoltán és Vámos László osztályába kerültem, ahol Kern András, Verebes István, Piros Ildikó, Bodnár Erika, Sunyovszky Szilvia, Detre Annamária, Papp János voltak az osztálytársaim, és még néhányan, akik vagy abbahagyták a színészetet, vagy nincsenek már köztünk.

– *Túl a színművészeten: az 1948-as generációnak, a háború után három évvel születetteknek, a megpróbáltatásokat túlélve mit jelentettek ezek az évek?*

– Igazában a megélt időt. Mert mi már a második világháború után születünk, az egyre mélyülő Rákosi-rendszerben nőttünk fel, aztán jött 1956, amikor nyolcévesek voltunk, aztán a megtorlás évei, később a kicsit szelídebb Kádár-korszak és a lassú átmenet a rendszerváltoztatásba. Nem lehet egy-két konkrét mondatban összefoglalni, csak elmondani, hogy személy szerint én mit éreztem. Egyetlen érzés volt: hogy ennek sose lesz vége, mindig két pólusa lesz a világnak, a keleti és a nyugati fele – tanultuk is, hogy a két pólus tartja egyben az egységet. Eszébe sem jutott az embernek, hogy a nagy Szovjetunió – történelmi idővel mérve pillanatok alatt – szertefoszlik, elemeire esik szét. Az ember felnőttként, családapa-ként láthatta, amint ez bekövetkezett, és nagy csodálattal várta, hogy jön a Kánaán.

– *Színészi pályája során voltak-e törések, megtorpanások, vagy egyenes vonalú volt az út?*

– A szakmai része – mint mindenkinek ezen a pályán – igen nagy amplitúdóval üzemel. Vannak magaslatok és mélypontok, aztán megint magaslatok... Arra kell ügyelni, hogy a mélypontok mindig magasabban legyenek, mint az előzőek voltak, de egyenes vonalban, vargabetűk nélkül nem lehet végigjárni ezt az utat. Egy életet átölelő, hosszú távú pálya, amiről az elején az ember nem is nagyon tudja, hogy mibe kezdett bele. Aztán amikor belesodródott a fővonalba, akkor érzékeli, hogy az életének elég nagy részét követeli, el is viszi, és ha nem hittel, szeretettel, hivatástudattal éli ezt a pályát, akkor nem ér semmit.

– *Amikor kimegy a színpadra a közönség elé, akkor nem munkálkodik egy színészben – kérdem laikusán –, hogy nekem az a szerepem,*

hogy a közönség velem kövesse és élje át a darabot? Van-e ilyen, ésszel felfogott része a színészi mesterségnek?

– Öntudatlanul is ott van az emberben, hogy magára fókuszálja a közönség figyelmét, mert amit át akar adni, ezáltal tudja átadni. De van egy szakmai része, amit élete során tapasztalt, vagy mesterektől, kollégáktól látott, tanult az ember, ez az egyik része. A másik része a Jóisten által adott tehetség faktora, a tehetség, amit kapott és hozott magával, de azt gyomlálni, munkálni, gyarapítani kell, mint a bibliai talentumot, mivel nem azért kapta az ember a tehetséget, hogy elfecsérelje, hanem hogy megsokszorozza, átadja szerepek formájában a közönségnek és a jövő generációjának.

– *A fia, aki autista és gyönyörűen fest, a nagyapai vonulatot folytatja.*

Vézi Endre: Üvegcsapda, Törőcsik Marival
(Katona József Színház, 1969,
fotó: Keleti Éva)

Az, hogy autista, erőt ad-e, tanul-e belőle, egyáltalán mennyiben befolyásolja a magán- és a színészi életét?

– Egy ilyen helyzettől nyilván először megrémül az ember. Aztán rájön, hogy szeretettel, odafigyeléssel úgy lehet ezt megoldani, hogy először is vállalja ezt az esendő embert, a mi Bencénket, és megkínálja lehetőségekkel. Ennek a genetikai sérülésnek a lényege a bezártság, a magányosság. Elsősorban, természetesen a feleségem hatalmas és önfeláldozó munkája, szeretete van a mögött, hogy Bence ma egy festésszel foglalkozó fiatalember, aki el tudja látni magát, és ki tud teljesedni, örömét lelteni a festészetben. Időnként előáll egy-egy olyan képpel, ami egy professzionistának is becsületére válna. Ez a helyzet sokkal-sokkal empatikusabbá, belátóbb emberré tesz, és természetesen nemcsak a szeretett fiam irányában, hanem az egész társadalom sérültjei, kiszolgáltatottjai és esendői felé is. Ez egy olyan pozitívum, amit az ember egész életében visz magával, és beépül a sorsába, színészi pályájába is.

– Másik gyermeke?

– Van nekem egy gyönyörű lányom is, Blaskó Borbála táncművész, koreográfus, rendező. A Balettintézetben végzett, az Operaházban diplomázott, aztán került Németországba, ott hét évig tanult a világhírű Pina Bauschnál kortárs táncot, akinél egyetemi diplomát is szerzett. Most a saját koreográfiái mellett, pedagógusként, oktatóként táncot, mozgást tanít a Kaposvári Színművészeti Egyetemen – éppen vizsgáztatja a harmadéveseket a *Carmina Burana* koreográfiájával. Ő a színpadi létnek ezt a formáját választotta: a táncot, a mozgást. Nem a klasszikus balett, inkább a kortárs, modern tánc elkötelezettje. Lassan elköszön ugyan a táncos léttől, de

mint rendező és koreográfus folytatja tovább, és tanít is.

– Most, a hetvenedik életévében van-e kikristályosodott, megfogalmazott olyan mondat vagy értékkövetés, amelyet kiemelendőnek, vezerlőnek gondolt az évtizedek során?

– Én azokat az értékeket követtem, melyeket a szüleimtől kaptam, vettem át. A becsületet, a szorgalmat, a mások megbecsülését, a mások tehetségének elismerését, a szeretetet, a gondoskodást (elsősorban a családról, de másokról is), a kiszolgáltatottakkal kapcsolatos szerepvállalást, ezeket gondolom értéknek. Az örök érvényű és a keresztény erkölcs alapjait kitevő fogalmakat gondolom, főként manapság, karát értékűnek.

– Szakmai és állami elismerések sorát kapta már, sorolhatnánk a díjakat: Kossuth-díj, a Nemzet Művésze... De mit takar a Dottore-díj?

– A Dottore-díj a nyíregyházi vígjáték-fesztivál, a *VIDOR Fesztivál* egyik díja, amit Goldoni-figurákról neveztek el (pl. Pantalone-díj, Pulcinella-, Colombina- stb.). A *Buborékok* című Csiky Gergely-előadás kapcsán kaptam meg, amelynek férfi főszereplője voltam.

– Ezzel arra akartam kitérni, hogy mennyire szereti a humort? Mi a kapcsolata a humorral, meg lehet-e ezt valamilyen formában fogalmazni?

– Sokan kérdezik tőlem, hogy *Péter, te szeretsz vígjátékban játszani?* Vagy egy vígjáték előadása után meglepődve megjegyzi, *nem is tudtam, hogy te vígjátékban is játszol!* Szerintem pedig ez természetes. Itt van például Sinkovits Imre: a *Tizedesben* olyan frenetikus volt vígjátéki színészként, mint drámai hősként a *Nemzeti Színház* színpadán a *Mózesben* vagy a *VII. Gergelyben*. Meg kell hogy legyen egy színészen a két pólus, akár egy szerepen belül is. Egy drámai szerep-

ben is vannak olyan vonulatok, ahol ezt ki lehet emelni, vagyis azt, hogy a szereplőnek nemcsak drámai oldala van. Ez még jobban elfogadtatja a szerepet a közönséggel.

– *Befejezésül azt szeretném kérdezni, van-e olyan, amit a kapott kérdésekre adott válaszokon túl nemzedékének, olvasóinak, nézőinek üzenve még hozzá szeretne tenni?*

– Kicsit óvatos vagyok, és nem fogalmaznék meg arspoetica-szerű mondatokat, amelyekkel az utódoknak üzennék, hiszen a társadalmi élet és a színházi élet is folyamatosan alakul, változik. Én csak kívánom a mai fiataloknak, hogy olyan színházi légkörben nevelkedjenek és éljék meg a hivatásukat, mint amiben én kezdtem.

Hogy adjon nekik kedvet és lendületet, oldódjanak fel benne, örömeikre szolgáljon ez a hivatás, mely megfizetett munka és lemondás árán, de megnyugvást, örömet, sikereket tud adni. Gyönyörűen mondatja el Csehov a *Sirályban* Nyinával: „Most már tudom, értem, hogy a mi pályánkon nem a hírnév, nem a ragyogás a fő, hanem az, hogy tudjunk tűrni. Tudd viselni a kereszteted és higgy! Én hiszek... és ha a hivatásomra gondolkodok, már nem félek az élettől.”

(Kérdező: Szondi György)

Kende Levente

zongoraművész (Budapest, 1948. június 13.)

Belgiumban élek 1974 óta, innen jártam a világot, ezért igazi meglepetés volt számomra, hogy Magyarországról számítanak az én közreműködéseimre az 1948-ban születettek évkönyvénel. Hiszen a régi iskolatársakat és kedves barátokat kivéve ismeretlen vagyok ott. Életemben csak egyszer adtam egy zárt körű hangversenyt Budapesten, 1990-ben, a magyar köztársasági elnök Széchenyi-hegyi rezidenciáján. Az akkori belga király és királyné, Baldwin és Fabiola a feleségemmel együtt meghívott az első hivatalos magyarországi látogatásukra. Először tétováztam, hogy fontos-e, van-e értelme beszámolnom magamról, tevékenységeimről az „otthoni” nyilvánosság előtt. De sokat nem veszíthetek azzal, ha leírom nagyon kalandos, az állandó véletlenek és a gondviselés által befolyásolt életpályámat.

Budapesten születtem, de nem zenészcsaládban. Bár anyai ágon a nagyszüleim pestiek voltak, a szüleim vidéken, Vácott éltek. Ott is kezdtünk mi négyen, gyerekek zongorázni, viszont csak én maradtam meg a zongoránál. Fontos volt, hogy olyan egyéniségek felkaroltak és ösztönöztek a zene szeretetére, tanulására, mint Bogányi Tibor és Maklári József. Rajtuk keresztül ke-

rültem Pestre, a zeneiskolába, és 11 éves koromtól vonatozhattam a két város között. Eleinte hetente kétszer-háromszor, aztán naponta a Konzervatóriumba. Ott kötöttem közeli és hosszan tartó barátságot többek között Joó Árpival (egy osztályban), Presser Gabival és Kocsis Zolival (egy időben közös zongoratanárnak volt). Aztán jött a Zeneakadémia – aminek a bejárata előtt mindig keresztet vettem, hiszen számomra az valami fensőbbeséges templom volt „isteni” tanárokkal, mint Wehner Tibor, Nagy Olivér, Bartha Dénes, Kurtág György és Vásárhelyi Zoltán. Ők nemcsak a gyakorlatot oktatták, hanem az egyéniségeket is nevelték. Emberileg talán Wehner Tibor és Kurtág György voltak számomra a legnagyobb hatással. Schiff Andrissal – ha itt jár – ma is éjszakákon át emlegetjük a „régii akadémiai világot”. Soha nem voltam kiugró tehetség, ambiciózus növendék, más művészeti ágak – színház, irodalom, képzőművészet – engem ugyanúgy érdekeltek, mint a zene. De 1971-ben és 1972-ben a Maestro Carlo Zecchi salzburgi mesterkurzusain valami alapjaiban megváltozott azáltal is, hogy olyan elismerő szavakat írt a diplomámra a játékomat illetően.

Aztán 1972-ben egyik pillanatról a másikra egyetlen lehetőségként Moszkvában tanultam tovább, a Csajkovszkij Konzervatóriumban, mivel nem volt anyagi lehetőségem arra, hogy Carlo Zecchi meghívására Rómába költözzek. Nagyon neheztelt, amikor megtudta, hogy Moszkvát választottam. Ott jöttem rá véglegesen, hogy a zongorázást komolyabban kell venni, a fegyelmezés, a tudatosság, a mélyebb zenei és technikai elemzés nélkülözhetetlen a fejlődéshez. Ezeket „vergődtem” át két évig, azonban nemcsak a leírhatatlanul türelmes Mezslumov tanárommal, hanem olyan váratlan segítséggel is, mint későbbi feleségemé: Heidi Hendrickxé. Véletlenül ismerkedtünk össze Moszkvában a hajnali „versenyfutások” közben, hogy gyakorlótermet foglaljunk aznapra. Egy évre rá Pesten volt az esküvőnk abban a reményben, hogy a „vegyes házasság” alapján konzuli útlevelet kapok a belgiumi tanári állás betöltéséhez és a rendszeres spanyolországi hangversenykörutakra. Ám csak azt javasolták az akkori hatóságok, hogy Heidi költözzön Magyarországra, és adja le belga útlevelet... Így aztán visszatértem Moszkvába, hogy 1974 nyarán turistaútlevéllel Spanyolországba utazzak, Heidi pedig haza, Belgiumba. Pestről Bázelig együtt mentünk repülőgépen, mert féltünk, hogy letartóztatnak disszidálás gyanújával. Antwerpenben telepedtünk le. Rögtön beiratkoztam Eduardo del Pueyo professzor meghívására a Brüsszeli Konzervatóriumba, és pár évvel később a Diplome Supérieuret is megszereztem. Aztán feleségemmel beiratkoztunk a Kölni Hochschuléba, hogy a két év folyamán a legendás Kontarsky fivéreknél a négykezes/kétzongorás alaprepertoárt is betanulhassuk.

Közben tanári állást kaptam Leuvenben az ottani zeneművészeti főiskolán, a Lemmensinstituutban, majd pár évre rá az antwerpeni Conservatoriumba is kineveztek. Elkényeztettek, mert választhattam Brüsszel, Antwerpen és Leuven között. Antwerpen maradt számomra a vonzóbb és vendégszeretőbb város az óriás kikötőjével, a lenyűgözően gazdag németalföldi kulturális múltjával, az életteli, pezsgő jelenével és a régizene historikus forradalmáiraival.

Feleségemmel 1974-ben egy kétzongorás UNICEF-gálahangversennyel kezdtük a 2006-tal, egy texasi flamand zenei fesztiválon végződő kétzongorás/négykezes karriert. Feleségem az ő csodagyerekként kezdett hangversenyvezését váltotta át az együttes koncertezésre, a három gyerekünök születése miatt is.

Miután 1978-ban, az útlevelem lejártá után nem tértem vissza Magyarországra, bíróságon elítéltek két év három hónapra. Kérvényemre azonban 1981-ben amnesztiát kaptam – nem voltam politikai menedékes, csak „családalapító-sos” –, és hét év után először hazalátogathattam.

Hangversenyeztem vagy hangversenyeztünk Belgiumon kívül Hollandiában, Spanyolországban, Olaszországban, Franciaországban, Svédországban, Angliában, Törökországban, Cipruson, Kanadában, az Egyesült Államokban, és minden európai országban és fesztiválon is. Több mint 70 lemez/CD-felvétel készült velem mint szólólistával, kamarazenésszel vagy zongorakíséréssel. Imádtam olyan nagyszerű énekesekkel zenélni, mint José van Dam, Hamari Júlia, Elzbieta Szmytka, Zeger Vandersteene, Krisztina Laki. Műsoraimban az eleinte játszott standard programokat átváltottam különlegesebb témaprogramokra, felfedezett vagy ritkán játszott kulcsdarabokra, bemutatókra is: például kiváló belga zeneszerző barátaim új művei, zongoraversenyei, késői Liszt- és korai Bartók-zongoraművek, Liszt–Bartók–Kurtág-füzérprogram, Messiaen: *Turangalila* és *Vingt Regards sur l'Enfant-Jésus*, Kodály-összes, vagy mint 2015-ben Bartók összes zongoraművei három estén, háromórás műsorral (az élő rádiófelvételekből CD-k is készültek).

A magyar kultúrát is mindig és mindenhol terjesztettem, nemcsak a magyar zongoraművekkel, hanem egy Antwerpeni Filharmonikusokkal együtt szervezett Bartók-portréval is: egy teljes napon át Bartók-hangversenyeket adtunk három hangversenyteremben, telt házzal. Vagy a Muzsikás együttessel adott közös Bartók-hangversenyeink rádiós és fesztiválhangversenyeken, vagy a brüsszeli Magyar Kulturális Központ (ma Balassi Intézet) valamikori megszerzése felavató hangversenyyemmel.

A tanítást is mindig ugyanolyan odaadással, élvezettel csináltam, és különleges szerencsének mondhatom és felejthetetlen élményem marad, hogy 1977-től 1980-ig Carlo Zecchi asszisztense lehettem salzburgi és más, olaszországi mesterkurzusain. Az antwerpeni Conservatoriumban a feleségemmel húsz éven keresztül közösen tanítottunk egy osztályt több mint harminc növendékkel, Chilétől Dél-Koreáig talán húsz országból. Emellett a billentyűs és ütős hangszerek tanszékvezetőjeként, majd nyugdíjazásomig a Conservatorium művészeti igazgatójaként működtem. Sikerral bevezettem a zongoristák tantervébe a historikus hangszerek használatát. Éveken keresztül a brüsszeli Erzsébet Királynő Zenekápolnában és a genti Orpheusinstituutban (zenetudományi intézet) is tanítottam. Nyugdíjazásom óta is tanítok kamarazenét, mert fiam, Nikolaas – kinevezéssel – átvehette a zongoratanári helyünket. A felszabadult időmet most zenetörténeti/zenetudományi kutatásokra fordítom. Komparatív tanulmányt készítek a késői Liszt- és a korai Bartók-zongoradarabokról.

Amiről eddig a legkevesebbet írtam, s végeredményben számomra a lehető leglényegesebb az életutamon: kivételesen szerencsés, kivételesen harmonikus családom van három nagyon tehetséges, felnőtt gyerekünkkel és hat gyönyörű unokával. Gyerekeink karrierje nagyon biztató: az egyik diplomata, a másik zongoraművész, a lányunk pedig fotóművész-pedagógus.

